

ності надання реінтеграційної допомоги потерпілим [3, арк. 24–25]. Сьогодні надання комплексної реінтеграційної допомоги жертвам торгівлі людьми та їх родинам розглядається як одне з важливих завдань протидії таким злочинним діям.

Бібліографічний список

1. Державний архів Одеської області (далі: ДАОО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 41.
2. Файтельберг-Бланк Ф. Р. Одесса – Броды // Одесская газета «Порто-франко». – 03.09.2004. – № 35 (728).
3. ДАОО. – Ф. 1 – Оп. 196 – Спр. 1516.
4. ДАОО. – Ф. 1 – Оп. 173 – Спр. 14.
5. ДАОО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 498.
6. Херлихи П. Одесса. История. 1794 – 1914 / Патриция Херлихи. – Одесса : Optimum, 2007. – 576 с.

В статье рассматриваются основные аспекты организации борьбы с торговлей женщинами и принудительной проституцией на юге Российской империи в XIX в.

The main aspects of the organization of fight against women trafficking and compulsory prostitution in the south of the Russian Empire in XIXth century are considered in this article.

Стаття надійшла до редколегії 08.01.2013

УДК 329.05

Кройтор А. В., НУ «ОЮА»

УМОВИ ТА ХАРАКТЕР ПРОЦЕСУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено дослідженню процесу внутрішньопартійної взаємодії у політичних партіях в Україні на початку ХХ століття. Визначено особливості та характеристики діяльності політичних партій, проаналізовано їх роль у політичному процесі. Узагальнено історичний досвід партійного будівництва в Україні та на його основі сформульовано політологічні пропозиції щодо удосконалення партійної взаємодії на сучасному етапі.

Процес формування багатопартійної системи, який розпочався на межі ХІХ та ХХ століть та був перерваний монополізацією влади

й одержавленням політичного поля у радянський період відновився наприкінці 80-х років минулого століття.

Одним із важливих елементів політичної боротьби за українську державність стали політичні партії, які виконували функції агрегації, артикуляції та репрезентації інтересів різноманітних груп українського суспільства, боролись за громадське визнання, сприяли політичній соціалізації та підвищенню національної свідомості громадян.

Окрім цього, у перші десятиріччя ХХ століття політичні партії формували власні ідеологічні платформи, вступали у конкуренцію за владу, формували основи державності, намагались реалізовувати визначений політичний курс. Зрештою, саме політичні партії очолили процес боротьби за незалежність країни та національне відродження.

Принципи політичного плюралізму, свободи слова, гарантії основних прав і визначення меж компетенції та функціонального призначення таких суб'єктів політичної діяльності, як політичні партії отримали закріплення в Конституції України (1996 р.) та знайшли продовження у Законі України «Про політичні партії в Україні» (2001 р.). Також до основних законодавчо-нормативних актів України, які регулюють питання утворення та проблеми функціонування політичних партій слід віднести Закони України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про комітети Верховної Ради України», «Про Кабінет Міністрів України», про Державний бюджет України на відповідний рік, інші нормативно-правові акти, які визначають питання взаємодії політичних партій з органами державної влади.

Процеси національного відродження на початку ХХ століття неможливо уявити без активної політичної діяльності лідерів та партій, політичної та ідеологічної структуризації українського суспільства, формування політичної еліти.

Комплексне наукове дослідження процесу формування та інституціоналізації політичних партій виступає одним із пріоритетних напрямків сучасної політичної науки. Історія становлення політичних партій в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. традиційно є важливим джерелом знань, яке містить великі пізнавальні можливості щодо теорій політичних партій та відкриває шлях до ґрунтовного аналізу генези партій та ідеологічних програм, концептуальних конструкцій щодо внутрішньопартійної взаємодії та сучасного стану партійної системи.

У визначений період перед українськими партіями стояли виклики та завдання, певною мірою ідентичні сучасним: формування капіталістичної економіки, процеси підйому національної свідомості, що призвело до утворення перших національних партій, становлення незалежної держави, формування багатопартійної системи. При цьому на сучасному етапі виникає та активно діє ціла низка політичних партій, які декларують ідеологічну спорідненість та мають генетичний зв'язок із партійно-політичними утвореннями кінця XIX – початку XX ст.

Варто погодитись із українським дослідником А. Павко у тому, що «... об'єктивне відтворення історичного досвіду партійно-політичних процесів у Східній Галичині та в Наддніпрянщині може стати методологічним ключем для розуміння політичних проблем сучасності, корисним надбанням новітніх українських партій і організацій, важливим гарантом від повернення національних партійних угруповань на уторований у минулому їхніми попередниками шлях» [1].

Наприкінці XIX – початку XX століття на українських землях, що належали різним державам процес національного відродження перейшов у політичну площину та реалізовувався через намагання культурно-історичних та просвітницьких громадських об'єднань боротися за національний суверенітет політичними засобами через створення політичних партій.

У цей період політичні партії відіграють не лише представницькі функції щодо захисту інтересів окремих політичних груп, а й установчі та організаційні функції щодо усього політичного простору. Зокрема, вони стають одним із основних чинників структуризації соціально-політичної взаємодії, розвитку та еволюції політичної системи українського суспільства на початку XX століття. Особливою функцією політичних партій цього періоду стає формування національної еліти: у середовищі політичних партій кінця XIX – початку XX ст.. відбувається становлення української політичної еліти, яка очолить процес державного відродження.

Усе вищезазначене актуалізує завдання дослідження інституціоналізації політичних партій у політичних процесах початку XX століття, впливу міжпартійних конфліктів та внутрішньопартійної взаємодії на розвиток державності й визначення історичних джерел сучасних проблем партійного будівництва. Отже, актуальність теми дослідження обумовлюється, насамперед, необхідністю розуміння і обґрунтування історичного значення політичних партій у державотворчих процесах минулого та сучасності.

Суспільно-політична роль українських партій в державотворчих процесах початку XX століття виступає предметом міждисциплінарних

досліджень, її аналізують представники історичної та політичної науки, інших суспільних та гуманітарних дисциплін.

Серед представників української політичної науки ґрунтовні загальнотеоретичні роботи, присвячені дослідженню політичних партій належать В. Бебіку, Б. Гагалюку, М. Головатому, А. Колодій, Л. Кормич, Дж. Мейсу, М. Михальченко, А. Павко, В. Полохало, А. Романюку, Ф. Рудичу, С. Рябову, Ю. Шайгородському, Ю. Шведі, Ю. Якименко, Д. Яковлеву та ін.

Серед вітчизняних дослідників історії виникнення українських політичних партій та їх розвитку на початку ХХ століття слід відзначити праці В. Винниченка, М. Грушевського, В. Дорошенка, Д. Дорошенка, Й. Гермайзе, І. Кураса, Г. Касьянова, В. Сарбея, Т. Гунчака, І. Калмакана, О. Голобуцького, Ю. Липи та ін.

Метою даної статті є дослідження процесу інституціоналізації політичних партій в Україні на початку ХХ століття та визначення фундаментальних засад організації партійного простору, які склались у той час та певною мірою продовжують визначати характеристики партійної взаємодії.

Політична діяльність представників українських партій відбувалась у складних умовах, які можна охарактеризувати наступним чином. По-перше, слід відзначити відсутність власної держави, тобто в умовах бездержавності українського суспільства політичні партії формувались на теренах Російської імперії (Надніпрянська Україна) та Австро-Угорщини (Західна Україна). По-друге, основним принципом політичного життя українського суспільства стали політичний плюралізм, багатопартійність та відсутність монополії однієї партії. По-третє, програмові засади політичних партій формувались навколо вимог автономії, в окремих випадках незалежності України. По-четверте, на той час відбулось усвідомлення суспільством в цілому та різними соціальними групами ролі політичних партій як основного інструменту політичної боротьби та захисту власних (класових, національних, регіональних) інтересів.

Процес формування політичних партій ускладнювався схильністю окремих політичних партій та їх лідерів до служіння інтересам метрополій, що призводило до зростання регіональних протиріч у баченні статусу українських земель у майбутньому. Перші українські політичні партії Наддніпрянщині створювались нечисельним прошарком української інтелектуальної еліти та за ідеологічною спрямованістю й засобами досягнення мети поділялись на ліворадикальний, ліберально-демократичний та національно-радикальний напрямки.

Основою для формування й активізації політичних партій на початку ХХ століття виступила діяльність громадських об'єднань. Так, утворення політичної партії «Революційна українська партія» у лютому 1900 року стало логічним результатом діяльності таких організацій, як «Братство Тарасівців» та соціал-демократичного гуртка І. Стешенка, Л. Українки, М. Коцюбинського та ін. Офіційно партію було засновано у Харкові на засіданні «Ради Чотирьох» до якої увійшли Д. Антонович, Б. Каменський, Л. Мацієвич, М. Русов.

Слід відзначити, що вже на початковому етапі функціонування партії внутрішньопартійні відносини були дуже суперечливими, вони відображали різні ідеологічні позиції та цілі політичної діяльності: федералістська, соціал-демократична, націонал-самостійницька та народно-революційна течії.

У подальшому внутрішньопартійна боротьба загострювалась, а протиріччя між групами всередині партії поглиблювались. У 1901 р. на першому з'їзді партії проявилось протистояння між соціалістично-автономістським крилом партії та націонал-самостійницьким, що призвело до відокремлення групи М. Міхновського у 1902 році та створення Української народної партії. М. Міхновський став автором програми, яка була надрукована в 1906 р. у Чернівцях та головним ідеологом партії. Члени УНП декларували опору на робітників, український міський і сільський пролетаріат, але реально перетворились на невеличку ізольовану групу націоналістично налаштованих представників української інтелігенції. Діяльність УНП була спрямована на подальшу розробку і розповсюдження самостійницької ідеології серед широких верств населення. У 1904 р. усередині УНП утворилася озброєна група активістів «Оборона України», яка мала на меті боротьбу за досягнення політичних цілей партії.

В процесі внутрішньопартійної боротьби в середині РУП назрівав ще один конфлікт: М. Меленевський, Є. Голіцинський, П. Канівець та інші звинуватили керівництво РУП у буржуазному націоналізмі та закликали членів партії об'єднатися з РСДРП на основі автономії України. 12 січня 1905 року було створено «Українську соціал-демократичну спілку», яка на правах національного автономного утворення увійшла до складу Російської соціал-демократичної робітничої партії задля отримання мандатів під час виборів до Державної Думи. Після серії внутрішньопартійних розколів на II з'їзді УСДС, що відбувся в 1905 році партія змінила назву й акцентуючи увагу на соціальних завданнях почала іменуватися Українською соціал-демократичною робітничою партією (УСДРП).

У 1906 році відбувся розкол в УНП: від неї відокремилась група «автономістів», що утворили Українську демократичну партію. Ця організація, так і не здобувши жодного місця у Державній Думі була ліквідована через декілька місяців свого існування.

У жовтні 1890 році під впливом ідей М. Драгоманова ліве крило західноукраїнського національного руху оформилося в Русько-Українську радикальну партію (РУРП), фундаторами якої стали І. Франко та М. Павлик. На організаційних зборах РУРП була ухвалена партійна програма, що ґрунтувалася на соціалістичних принципах. У 1895 році один з лідерів молодих «радикалів» Ю. Бачинський опублікував працю «Україна irredenta» у якій визначив політичну самостійність України в якості необхідної передумови економічного та культурного піднесення.

Українську соціал-демократичну партію (УСДП) було створено частиною членів РУРП М. Ганкевичем, С. Вітиком, Ю. Бачинським на установчому з'їзді у вересні 1899 року. У 1907 році УСДП всупереч позиції польських соціал-демократів висунула вимогу поділу Галичини на українську та польську автономні частини, що мало би стати першим кроком у процесі створення української державності. В якості політичної платформи прийнято програму австрійської соціал-демократичної партії. Слід відзначити, що до 1918 р. УСДП входила до складу останньої в якості автономної структурної одиниці, а вже з 1918 р. діяла абсолютно самостійно, брала активну участь у створенні ЗУНР та діяльності Уряду Директорії УНР.

Значну роль у процесах становлення й розвитку політичних партій на західно-українських землях відіграла «Народна Рада», яка на нараді у Львові 20 грудня 1899 року за участі більше ніж 150 представників з усієї Галичини була перетворена на Українську національно-демократичну партію (УНДП).

Поміrkована політична позиція націонал-демократів та їх орієнтація на широкі верстви населення Галичини сприяли тому, що УНДП незабаром стала однією із найбільш впливових політичних партій Західної України.

У 1890 році було засновано Українську (російсько-українську) радикальну партію (РУРП). На I з'їзді, що відбувся у Львові було ухвалено програму РУРП, підготовлену І. Франко, С. Даниловичем, М. Павликом, Р. Яросевичем та ін.

Якщо звернутись до програмних документів РУРП то можна побачити, що у 1890 році однією із основних вимог щодо державного устрою України було положення про «необхідність установаження автономії українських земель у складі Австрії. На IV з'їзді партії 29 грудня 1895 р. її програма була доповнена положенням про

необхідність політичної самостійності українського народу, при цьому говорилося, що треба в Австрії утворити окрему українсько-руську політичну територію з руських частин Галичини і Буковини з якнайширшою автономією. Таким чином, мова йшла про автономне існування України у складі Австро-Угорщини. У такій автономії державним ладом повинен бути установлений «науковий соціалізм», тобто «колективний устрій праці і колективна власність засобів продукційних» [2, с. 8].

На початку ХХ століття основною тенденцією ідеологічного життя та партійного будівництва стала поява та розвиток соціалістичних партій та переорієнтація основних політичних сил із представництва інтересів селянства на промисловий пролетаріат, зосереджений у великих містах. Так, у 1917 році було створено Українську партію самостійників-соціалістів (УПСС) в основі якої – організації Української народної партії, яка на той період фактично припинила свою діяльність. Партія декларувала захист інтересів «працюючої маси», її представники працювали в складі Української Центральної Ради, входили до Директорії.

У 1917 р. виникла Українська демократично-хліборобська партія (УДХП), програму якої написав В. Липинський, автор роботи «Листи до братів-хліборобів». Головні програмні особливості партії можна звести до наступних положень: – Україна має стати федеративною демократичною республікою у якій найвища влада поділяється на законодавчу (Українській Сейм) та виконавчу (Генеральний Секретаріат), а очолює Українську Республіку Президент, якому належить право репрезентації; – рівні громадянські права і обов'язки для всіх (свобода слова, віри, зібрань, організацій); – забезпечення недоторканості особи і житла (приватна власність розглядалась В. Липинським як основа економіки); – створення українського державного земельного фонду з метою забезпечення безземельних і малоземельних хліборобів землею на правах власності.

Таким чином, у ідеологічних побудовах та політичній діяльності досить великої кількості сучасних політичних партій України простежується світоглядний, політичний, ідеологічний зв'язок із національними партіями Наддніпрянщини та Наддністрянщини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Це проявляється, зокрема у наступних положеннях:

- соціальна база політичних партій (намагання знайти опору та масову підтримку серед різних верств населення);
- ставлення до незалежності України та її геополітичного вибору (формулювання «українського питання» та політичних пропозицій щодо шляхів його вирішення);

– відповідна ідейно-політична структура та ідеологія (ліберально-буржуазні, соціалістичні, робітничі, селянські, консервативні, монархічні та ін.);

– опозиційність щодо влади (помірковані, революційні, опозиційні) та існуючого державного ладу (в Росії та Австро-Угорщині);

– зосередженість на першочерговому вирішенні національних та соціальних питань та пошук оптимального балансу між ними з метою знаходження підтримки різних суспільних верств;

– перманентна внутрішньопартійна боротьба і конфлікти, які послаблювали партії та часто призводили до розколу й створення нових партій.

– намагання грати одну із головних ролей у процесах національної самоідентифікації українців;

– реалізація функцій щодо політичної структуризації українського суспільства, політичної емансипації українців у Росії та Австро-Угорщині, виходу національних рухів на політичну арену;

– модернізація політичної системи, забезпечення її еволюції в напрямку європейських демократичних трендів;

– особливо слід відзначити, що створення нових національних партій значною мірою було викликане еволюційними процесами в середині партійних структур. «Гене́за українських партій з програмних, ідеологічних та організаційно-політичних питань не тільки прискорювала процес творення майбутніх партійних угруповань, а й визначала структурні зміни в партійно-політичних системах, їх динамізм... Поряд з цим в українських політичних таборах пробивали собі дорогу консолідаційні тенденції, які знаходили своє втілення у проведенні тактики спільних дій, політичних компромісів. Більшу прихильність до цієї тактики, глибоке розуміння її значення у політичних процесах виявили українські партії Східної Галичини, передусім – УДНП» [1].

В цілому говорити про інституціоналізацію політичних партій можна у сенсі набуття партією вагомості, суспільної підтримки, утворення розгалуженої мережі партійних організацій та досвіду політичної боротьби у виборчих кампаніях. Для процесу інституціоналізації важливим є тривале активне існування, постійна та успішна участь у виборах. Враховуючі це, можна стверджувати, що процес інституціоналізації політичних партій в Україні на початку ХХ століття відбувався складно, а однією із головних перешкод стала внутрішньопартійна боротьба, яка призводила до перманентних розколів та утворення нових партій.

Бібліографічний список

1. Павко А.І. Становлення та діяльність політичних партій і організацій в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. : дис. ... д. і. н. / А. І. Павко; Донецький національний університет. – Донецьк, 2001.
2. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / упоряд. В.Ф. Шевченко та ін. – К.: Консалтинг, Фенікс, 1993. – 336 с.

Стаття посвячена дослідженню процесу внутріпартійного взаємодія в політичних партіях в Україні в началі XX століття. Визначені особливості та характеристики діяльності політичних партій, проаналізована їх роль в політичному процесі. Обобщен історичний досвід партійного будівництва в Україні і на його основі сформульовані політологічні пропозиції по вдосконаленню партійного взаємодія на сучасному етапі.

The article deals with the internal interaction in political parties in Ukraine in the early twentieth century. Features and characteristics of political parties, analyzed their role in the political process. Summarizes the historical experience of party building in Ukraine and on the basis formulated political science proposals for improving interactions party today..

Стаття надійшла до редколегії 14.01.2013

УДК 340.15 (477)"19": 342.5

Мокін І. С., НУ «ОЮА»

АБСОЛЮТИСТСЬКІ АСПЕКТИ ГЕТЬМАНАТУ П. П. СКОРОПАДСЬКОГО

Стаття присвячена аналізу сутності та ролі абсолютизму в цілому, характеристик основних форм абсолютизму. Автор робить висновок, що діяльність Гетьмана П. П. Скоропадського доводить принципову можливість розв'язання основних питань державотворення та реалізацію мети держави шляхетною та професійною владою саме завдяки абсолютизму.

Проблема організації оптимальної влади, очевидно, є вічною. Починаючи з Давньої Греції відомі спроби європейців визначити найкращі риси Великого Державця, які є підвалиною процвітання його держави. В сучасності, коли мислителям доступна велика теоретична спадщина їхніх попередників, а також існує можливість